

“Hiç mi hukukumuz yok?”

“Bunu hak etmişti doğrusu.”

“Hakkın var mı?”

“Yanlış hesap Bağdat’tan döner.”

“Adada hakkaniyet esasına dayalı bir çözüm...”

“Haksızlık ediyorsun ama.”

“Köyden inmiş, şehirdekini kovuyor.”

“Delidir ne yapsa yeridir.”

Rüya görmekteyken uykudan uyanan rüyasında ne çok olay görmüş, ne çeşitli duygular yaşamıştır; her şey dolu doludur. Başkasına anlatırken, başkasına nasıl anlatılacağını düşünürken ya da yalnızca değerlendirirken, —başta dünya görüşüne aykırı kısımlar olmak üzere— ayrıntılar hakkında tereddütleri belirir ve elemelerle rüyayı sözcüklerden oluşan tümcelere dönüştürür, rüyayı sözleşirir. Sözleştirilmiş rüya, rüyanın sözcüklerle ifadesidir. Aradan bir kaç gün, hatta bir kaç dakika geçtikten sonra tüm çeşitliliği içinde rüyada yaşanan unutulur, geriye anımsanan sözleşirilmiş rüya kalır. Genel kabul görmüş temelsiz düşüncelerden biri de insanın kendini anladığıdır. Hâlbuki insan kendini anlarken, yani kendini kendisine anlatırken, öncelikle yaşantılarını rüyasallaştırır. Rüyasallaştırılmış yaşantılarını sözleşirir. Bireyliği sözleşirilmiş rüya gibi yaşamıdır. Ancak bu durumda bireyliği hakikileşemez.¹ Birey olarak kendini hakikileştirebilmesi için söylenen söz olması, sözleşmesi gerekir; yani başka birine anlatılması gerekir.

Anlayacak olan başkası da birey olmalı, yani kendisini rüyasallaştırıp sonra sözleşirip başkasına kabul ettirmiş olan. Bu durumda ben-sen çekişmesi ortaya çıkar. Bu çekişme “sen beni benim söylediğim biçimde benimse, ben de seni senin söylediğin biçimde benimseyeyim” formülüyle çözülebirmiş gibi gözükmemektedir; ama ne “ben senden bağımsız oluşabilirim” ne de “sen benden bağımsız oluşabilirsin”. O hâlde bu formül uygulandığında benim benim tarafımdan bireyleştirilmemle senin senin tarafından bireyleştirilmen birlikte benimsenirse çelişki ortaya çıkacaktır.² Bu aşamada, birinin üstün gelmesi gerekir. Ancak eğer senin dediğin olursa ben bireyleşemem; dolayısıyla seni anlayacak bir birey

olmadığından sen de bireyleşemezsin. Yok eğer benim dediğim olursa sen bireyleşemezsin; dolayısıyla beni anlayacak bir birey olmadığından ben de bireyleşemem. Üstünlüğün ve çelişmenin kalkması nasıl mümkün olabilir? Belki, bir üçüncünün bulunması yardımcı olabilir. Ancak bu keresinde de iki kişi arasında olanlar üç kişilik hâle gelir. O hâlde üçüncü, ne sende ne bende olmalı, ama aynı zamanda senin ve benim dışımızda da olmamalı. Üçüncü bizdir. Biz ne seniz, ne beniz, ne de sen ve benim dışında bir şey. Bu biz sivil toplumdur.³

Sivil toplum hakim ya da uzlaştırıcı değildir. Uzlaşmadan sonra kurulur, yani uzlaşmadan sonradır. Uzlaşma taraflar üzerine değil, taraflar dışında bir şeylerde olur. Tüm tarafların benimsediği ilkeler üzerinde. Bu ilkelerle ben'lerin içinde tanımlanabileceği sınırlar çizilir. Ancak bireyleşme salt yaşanmış olanın rüyalaşmasıyla değil, yaşanacak olanın da hayalleştirilip sözleşmesiyle olur. Çizilen sınırlar artık geçmişi etkilemese bile bireyin geleceğini, hayalini bağlamaktadır. Bu ilkeler toplumsal süreçleri rasyonel mekanlarmış gibi kılan haklardır; dolayısıyla, tüm haklar için bakılıp feyz alınacak hak, mekan üzerindeki hak, mülkiyet hakkıdır. Gelgelelim, haklar olanaklar değildir; hakikiliği kendinin olumsuzlanmasıyla ortaya çıkar. Yani bireyin bir hakkı varsa, bu hakkın karşılığı olduğu tasarlanan olanak bu bireye verili değildir; yalnız bu olanağı varsa, engellenmemelidir. Örneğin, seyahat etme hakkı, seyahat etme olanağı tanımaz. Ancak seyahat etme olanağı varsa ve bu engelleniyorsa seyahat etme hakkı fark edilir. Ancak engellenmemesi bir dilek olarak kalmalıdır; tersi durumda, hakkın ihlali, uzlaşının bozulmasıdır ve sivil toplumun hakikiliğinin ortadan kalkmasıdır. Sivil toplum uzlaştıramaz, çünkü ortadan kalkmıştır. Bu durumda varlığını sürdürmesi herkesi dışlamasıyla olanaklıdır. Sivil toplum herkesi dışlayan bir biz'dir. Artık o zordur; yasaktır. Kimsenin üstün olmamasını sağlarken herkese üstün gelmiştir. Artık üstünde uzlaşılan değil, varlığı reddedilemeyendir. Ancak köylüler göremez bu kentsel toplumun varlığını.

İnsan kendi ölümünü tasarlayamaz. Ölme yaşanır, ancak ölüm yaşanamaz; yaşanamayacak üzerine her tasarım başka bir şeyin tasarımı olacaktır. Hani "kendimi bildim bileli" derler a; kendini bildiği sürece yaşar. Başkasının ölümünde onun her zaman sürececek varlığını bulur. Bu onun mezar taşıdır: Şöyle biridir, şunları yapmıştır. Mezar taşı insan ölse bile o olarak

kalacak olandır: İnsanın sözleşmesi. Başkasının ölümünde kendi ölümünü tasarlayan, onun ölüsündeki varlığını bir ayna gibi kullanıp, kendi varlığına, kendi bireyliğine varır. “Ben söyleyim, şunları şunları yaptım, bunları bunları, bu niteliklerle yapacağım,” diye daha şimdiden mezar taşını yazan, giderek kendini o mezar taşı olarak görür; bir kez bireyleştikten sonra bu mezar taşının dayattığı sınırlar içinde “yaşayacak”tır. Bireyliğinin hakikileşmesi, diğerlerinin onayına bağlıdır. Kurallarına uygun biçimde bir nekropolde yer bulmalıdır. Bu nekropol sivil toplumdur. Sivil toplum yalnızca yaşayanların mezar taşlarının toplandığı bir yer değildir. Bu nekropol, yaşamış, yaşayan ve yaşayacak tüm bireylerin içinde bir yer bulduğu, birbiriyle ilişkili olduğu bir mekandır. Dayatmaları sadece o anda yaşayan katılımcılarına değildir, evrenseldir. Ancak deliler göremez ölümler ve doğmamış olanların bile gördüğü bu evrensel kentsel toplumun varlığını.

Aman, düşüncedeki varlığın gerçekliği savının ileri sürüldüğü sanılmasın. Varlığın düşünülmesinin gerçekliği, düşünülen varlığın gerçekliğiyle karıştırılması yoluyla ontolojik kanıtın temelini oluşturur. Bir kuyruklu yıldız dünyaya oldukça yakın bir yerden geçerken, bu kuyruklu yıldızın içinde bulunan ve belli törenselliklerle belli bir zamanda öldüğünde aralarına katılabileceğimiz varlıkların düşünülmesi o varlıkları gerçek yapmaz; ama bu düşünme gerçektir ve bir ev dolusu genç insan kendilerini öldürmüşlerdir. Bunu düşünmelerinin nedeni hiç bir dayanağı olmayan ontolojik kanıtın geçerliliği sanıdır.⁴ Birey ve sivil toplum gerçek değildir; var oldukları düşünülür. Hatta insanlar kendilerinin rüya, bireyliklerinin gerçek olduğunu düşünürler. Hâlbuki ne birey ne sivil toplum oluşabilir. Yer in ve zamanın dışındadırlar, düşünme değil, düşündürler, *hiçbiryerdirler*.

Haklar hiç bir zaman sunulan olanaklar değildirler, ancak sınırlamalar olduğunca vardır. Mülkiyet hakkı 100-200m²'ye sınırlar. Haklar genişledikçe sınırlar genişler; artık 100-200m² bile dilediğince kullanılamaz olur. Yaşamın her anı da her yeri gibi haklarla sınırlandırılır. Yasaklar olarak gerçekleşen haklar için yaptırımlar geliştirilir. Bıçakla parmağın kesilmesi durumunda kan akması doğanın bir dayatmasıdır. Yaptırımlar doğal dünyanın bu özelliğini taşıması istenen tasarlanmış bir haklar dünyasının kurallılıklarının gösterilmesidir. Ancak doğa koşulsuzdur, kuralını uygular; haklar koşulsuz olsa bile yaptırım keyfiyete bağlıdır.

Yaptırım onu durduracak gücü ya da şansı olmayanlar için uygulanır; gayrısı yapanın yanına kâr kalır. Haklar uygulamada yasaklar olarak güçlüyü üstün kılar. Yalnızca eşitlik önceden sağlanmışsa, hakların eşitçi/adil olması mümkündür; bu da, ancak, değişiklikle gelecek, en önemsiz bir eşitsizlikte altı boş bir toprağın çökmesi gibi hızla eşitsizliğin derinleşmesini hazırlar. Ancak başlangıçta zaten eşitlik varsa bir toplumsal sözleşmeyle sivil toplumun oluşmasına gerek kalmaz.

Özetle kimsenin kimseye üstün olmadan yaşaması biçiminde eşitlik olarak sunulabilen haklar ancak sivil toplum olmadığında ideal (düşünsel-düşsel) niteliklerini taşıyabilir ki sivil toplum kalkınca haklara da gerek kalmaz, bir zihin oyunundan başka bir şey olamazlar. Buna karşın insanın sivil toplumda eşit olabileceği, giderek bunun eşitliğin bilinen tek yolu olduğu tasarlanabilir. Bu bir “hiçbiryer” olacaktır. Bu *hiçbiryerle* eşitlik umudu haklar hedefine dönüşür ve söner. Hedefi bırakıp, umuda yönelmeli. Vardığı varacağı da budur.

¹ Almandada *Wahrheit* ve *Wirklichkeit* sözcükleriyle ve İngilizcede *truth* ve *reality* sözcükleriyle dile getirilen ayrımın Türkçede belirgin bir karşılığı yoktur. Çevirmenler “hakikat” ve “gerçeklik” ayrımıyla bunu sağlamaya çalışırlar. Ancak bu sözcüklerin günlük yaşamdaki kullanımı bununla uyumlu değildir. Biraz üşengeçlik edip, çevirmenlerin kolaycılığı takip edilecek; kusura bakılmasın.

² Örneğin, ben kendim hakkında “Güleç kadından hoşlanmam ve senden hoşlanıyorum,” diye beyanda bulunduğumda ve sen “Ben gülecim,” diye beyanda bulunduğunda hem benim kendi hakkımdaki düşüncem, hem de senin kendi hakkındaki düşüncen benimsenirse çelişki ortaya çıkar.

³ Sanki farklı kavramlarmış gibi bazen “burjuva toplumu” bazen “sivil toplum” olarak çevrilen bu terimin sözcüklerinin anlamı “kentsel toplum”dur. Ancak genelde kentlere değil, bir şirket gibi tasarlanabilir olan kentlere gönderme yapar.

⁴ “Kendisi adına Halifenin toprağı talep ettiğı topluluk, dini bir İslam toplumu idi, Mekke'nin siyasi bir topluluğı değil. Gerçekte bu ikinci mevcut değildi. Oysa Avrupa'da bizatihi siyasi birlik, mülk sahibi bir yapılanma olarak kendini gösteriyor.” diye yazarken Weber bu yola sapmıştır. “İslam toplumu” en az “Avrupa'daki siyasi birlik” kadar hakikidir ve “Avrupa'daki siyasi birlik” en az “İslam toplumu” kadar gerçek-dışıdır.